

RADLOV'UN YAYIMLADIĞI KÖL TİĞİN VE BİLGE KAĞAN YAZITLARININ SÖZLÜĞÜ VE BAZI ÖRNEKLEMELERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

An Evaluation on the Glossary and Some Samples of Köl Tigin and

Bilge Kagan Inscriptions Published by Radlov

Aslı ZENGİN¹

Ümran ERDOĞAN²

¹ Dr.Öğretim Üyesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Dili Anabilim Dalı, asluygun@istanbul.edu.tr, orcid.org/0000-0002-0892-9880

² Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Dili Anabilim Dalı, umran.erdogan@istanbul.edu.tr, orcid.org/0000-0002-5911-418X

Çeviri /Translated Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:02.02.2021
Kabul/Accepted: 25.05.2021

DOI: 10.20322/littera.873030

Anahtar Kelimeler

Eski Türk Yazıtları, Köl Tigin,
Bilge Kağan, V. Radlov, Sözlük

Öz

Eski Türk Yazıtlarının ilk defa bir eserde konu edilmesi 13. yüzyıla tekabül etse de bilim dünyasının dikkatlerinin bu yöne çevrilmesi ancak altı yüzyıl sonra gerçekleşmiştir. Bölgeye gerçekleştirilen araştırma gezileri sonucunda, özellikle de söz konusu alana bu amaçla ilk giden Fin ve Rus heyetlerinin çalışmaları neticesinde Yenisey yazıtları ile Köl Tigin ve Bilge Kağan yazıtlarının bulunması Türk dilinin tarihini belirleme bakımından son derece etkili olmuştur. Bunun ardından keşfedilen yazıtların elde edilen mükemmel kopyalarını okuma yarışı başlamıştır. Aslında bu yarış, V. Radlov ve V. Thomsen arasında geçmiştir. V. Thomsen 15 Aralık 1893 tarihinde yazıtları okumayı başardığını ilim âlemine ilân etmiştir. V. Radlov ise ilk yayını biraz aceleyle Thomsen'den daha önce, 1894 yılında gerçekleştirmiştir. Radlov 1894 yılında ayrı ayrı üç fasikül halinde yayımladığı çalışmasını 1895 yılında tek cilt olarak ortaya koymuştur. Bu arada V. Thomsen, yazıtları okumasından üç yıl sonra, 1896 yılında Köl Tigin ve Bilge Kağan üzerine ilk yayını yapmıştır. Ardından 1897 yılında V. Radlov'un söz konusu iki yazıt üzerine yeni bir yayını ortaya koymuştur. 1897 yayınında Radlov'un, 1894 yılında yayımladığı metin ve sözlükte birtakım değişikliklere gittiği görülür. Çalışmamızda V. Radlov'un 1897 yılına ait yayınındaki sözlük Türkçeye çevrilmiş, ayrıca bizzat yazarın dikkat çekmek istediği örnekler üzerinde kendisinden sonraki okuyuşlar da dikkate alınarak bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Burada özellikle V. Radlov ve V. Thomsen'in ardından Türkiye'de yapılan yayınlardaki okuyuşlar ve anlamlandırmalar dikkate alınarak karşılaştırılmıştır.

ABSTRACT

Keywords

Old Turkish Inscriptions,
Köl Tigin, Bilge Kagan, V.
Radlov, Dictionary

Although it was the 13th century that the ancient Turkish inscriptions were first mentioned in a work, the attention of the scientific world was turned only six centuries later. As a result of research trips to the region, a number of reports were written. In particular, as a result of the research carried out by the Finnish delegation and the Russian delegation, Yenisei Inscriptions and Köl Tigin and Bilge Kagan Inscriptions were very effective. As a result of this research, the race to read the perfect copies of the inscriptions started. This race actually takes place between V. V. Radlov and V. Thomsen. V. Thomsen said that he was able to read the inscriptions on 15 December 1893 and published his first publication three years later. V. Radlov made his first publication in a hurry in 1894. In 1894, he published his work in three volumes as a single volume in 1895. Meanwhile, in 1896 V. Thomsen published his first publication on two inscriptions. Then in 1897 V. Radlov published a new publication on these two inscriptions. In this publication, the dictionary published in 1894, the text and some changes in the dictionary goes. In this study, the dictionary in V. Radlov 's 1897 publication has been translated into Turkish and an evaluation will be made on the samples that the author wants to draw attention to by taking into consideration the subsequent readings. Here Radlov, especially after V. V. Thomsen will try to readings considered in the publication made in Turkey.

Atf/Citation: Zengin, A., Erdoğan, Ü. (2021), "Radlov'un Yayımladığı Köl Tigin ve Bilge Kağan Yazıtlarının Sözlüğü ve Bazı Örneklemeleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 7/3, 672-698.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Ümran ERDOĞAN, umran.erdogan@istanbul.edu.tr

GİRİŞ

Eski Türk runik harfli metinlerin 18. yüzyıldan itibaren keşfedilmesi, 19. yüzyılın sonlarından itibaren de ilim âleminin bölgeye yönelip araştırma amaçlı heyetler göndermeye başlamasıyla V. Radlov da Petersburg İlimler Akademisi tarafından bir heyetin başkanlığına görevlendirilir. Radlov bu gezinin neticesinde elde edilen verileri Moğolistan'daki Eski Türk Yazıtlarının Atlası (Atlas Drevnostey Mongolii) başlıklı bir çalışmada iki seri halinde yayımlar (Radlov, 1892).

19 Ocak 1894 yılında, V. Radlov iki büyük yazıtın ilk tercümesini yapar (Radlov, 1893: 1-83). Eserini üç kısımda yayımlar. Radlov'un 1894 yılının mart ayında yayınlanan eserinin ilk kısmı Köl Tigin ve Bilge Kağan yazıtlarının transkripsiyonu, çevirisi ve metninden teşekkül eder. Aynı yılın mayıs ayında da eserin ikinci kısmı yayınlanır (Radlov, 1894: 83-174). Burada da iki yazıttaki sözcüklerin anlamlarını içeren sözlük kısmı ve W.P. Wassiljew'in yaptığı Çince kısmın çevirisi bulunmaktadır. Radlov daha sonra aynı serinin üçüncü fasikülünü yayımlar (Radlov, 1894: 175-460). Bu kısımda Ongin'den Karabalsagun'a kadar keşfedilen yirmi kadar yazıt yer alır. Söz konusu yazıtlar hakkında bilgiler, sözcüklerdeki ekler hakkında açıklamalar, sözcüklerin morfolojisi ve yeni açıklama denemelerine de yer verilir. Yazıtları okuma noktasında aceleci davranan Radlov'un bu çalışmaları elbette epeyce yanlış barındırmaktadır.

Radlov, bu üç fasikülü 1895 yılında tek cilt halinde yayımlar.

1896 yılında ise daha evvel yazıtları okuduğunu ilan etmiş olan Vilhelm Ludvig Peter Thomsen, *Inscription de l'Orkhon Déchiffrées* adlı eserini neşreder (Thomsen, 1896). Eser Köl Tigin ve Bilge Kağan Yazıtlarının transkripsiyonunu, Fransızca çevirisini, notları ve çeşitli dizinleri ihtiva eder.

1897 yılında Radlov'un, kendi eserlerini gözden geçirip yazıtları yeniden yayımladığı görülür (Radlov, 1897). Bu çalışmasında Radlov 1-127. sayfalar arasında Göktürk yazısının ayrıntılı bir şekilde gramerini anlatır. 130-157. sayfalar arasında ise Köl Tigin ve Bilge Kağan Yazıtlarının Kiril harfleriyle transkripsiyonunu ve Almanca tercümesini verir. Bu metinlerden sonra da bir sözlük kısmı verilmiştir. Ayrıca bu eserde W. Barthold'un yazıtların tarihi hakkındaki çalışması da bulunmaktadır.

Radlov 1897 yılında yapmış olduğu yayında 1894 yılındaki okuyuşların pek çoğunu terk etmiştir. 1894 yılındaki yayınında yer verdiği sözlük esasında yazıtların ilk sözlüğüdür. Ancak fazlasıyla hata içerdiğinden 1897 yayını çalışmamızın da çıkış noktasını oluşturmuştur. Çünkü bu yayında gerek Köl Tigin ve Bilge Kağan yazıtları gerekse de metinlerin sözlüğü büyük ölçüde düzeltilmiştir. 1896 yılında V. Thomsen'in de yayınının neşredilmiş olması Thomsen'in, Radlov'un sonraki okuyuşuna bir tesiri olup olmadığını göstermesi bakımından da önemlidir. Bu

Aslı ZENGİN, Ümran ERDOĞAN, Radlov'un Yayımladığı Köl Tigin ve Bilge Kağan Yazıtlarının Sözlüğü...

bağlamda yazıtların doğruya daha yakın olan bu ikinci sözlüğü çalışmaya temel alınmıştır. 1897 basımının önsöz kısmında da Radlov, Thomsen ve Bang'ın okumaları ile Barthold ve Melioranski'nin görüşlerinden faydalandığını belirtmiştir. Hatta söz konusu diğer okuyuşlardan tamamen bağımsız bir şekilde fikir yürütmediğini de ifade etmiştir. Bu yeni yayın sayesinde, kendisinin daha önceki yayımlarına göre nasıl adım adım ileri gittiğine okuyucunun da bizzat şahit olacağını söylemiştir.

Radlov'un ikinci sözlüğünde madde başları yine Kiril harfleriyle yazılmış, önce ünlülerle, daha sonra da ünsüzlerle başlayan kelimeler sıralanmıştır. Radlov özellikle okuyuş değişikliğinin ortaya çıktığı maddelerde ilgili metnin ilgili satırına gönderme yapmış, orada yeni okuyuşu vurgulamaya çalışmıştır.

Bu çalışmada Radlov'un gönderme yaptığı madde başlarının 1894 yılında ve 1897 yılında ne şekilde okunduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bununla beraber Thomsen'in ilgili kelimeyi nasıl okuduğu, ardından günümüze kadar Türkiye'deki ilmî neşirlerde bu okuyuşların ne şekilde devam ettiği de saptanmaya gayret edilecektir.

Bu noktada Türkiye'deki başlıca yayınlardan olan Hüseyin Namık Orkun, Muharrem Ergin, Talat Tekin, Mehmet Ölmez, Erhan Aydın ve Ahmet Bican Ercilasun'un neşirlerinden istifade edilmiştir.

Kullanım kolaylığı sağlaması amacı ile Radlov'un, kelime açıklamaları yaparken daha önceki yayınına yaptığı göndermelerin sayfa ve satır numaraları çeviriye dahil edilmemiştir. Ancak Radlov'un özellikle belirttiği bir silinme ya da düzeltilme durumu söz konusu ile bu sayfa ve satırlar belirtilmiştir. Ayrıca yine aynı gaye ile, kendisinin yazıtlar için kullandığı kısaltmalar günümüzde yaygın ve daha anlaşılır olan şekliyle değiştirilmiştir:

K: KT D (Köl Tigin-Doğu Yüzü)

Ka: KT G (Köl Tigin-Güney Yüzü)

Kb: KT K (Köl Tigin Kuzey Yüzü)

Kc: KT B (Köl Tigin-Batı Yüzü)

K I: KT GB (Köl Tigin-Güneybatı Yüzü)

K II: KT GD (Köl Tigin-Güneydoğu Yüzü)

K III KT KD (Köl Tigin-Kuzeydoğu Yüzü)

X: BK D (Bilge Kağan-Doğu Yüzü)

Xa: BK G (Bilge Kağan- Güney Yüzü)

Xb: BK K (Bilge Kağan-Kuzey Yüzü)

Xc: BK B (Bilge Kağan- Batı Yüzü)

X.I: BK GB (Bilge Kağan-Güneybatı Yüzü)

X.II: BK GD (Bilge Kağan- Güneydoğu Yüzü)

Moğolistan'daki Eski Türk Yazıtlarının Sözlüğü
(Die Alttürkischen Inschriften Der Mongolei)

A

ay ay

ay- (f) bkz. *ıduk*

ayla- (f) çevirmek, döndürmek; bkz. *aylama*

aylama çevre

ak ak, beyaz, (KT D36, 12) *ak adgırığ*
okunabilir, diğer bir deyişle "beyaz olan aygır"

akañ baba. *akañım* 399; *akañımız* 406;
(BK G11, 1) *akañı*

akañsız babasız

akıt- (f) saldırı yaptırmak, yollamak, göndermek;
 (KT K8, 15) *akı(t)tımız*

aku- (f) bir baskın, bir saldırı yapmak
Çok çarpıcıdır ki üç şekilde okunabilir: *aku-*
p, *oku-p*, *uk-up*, krş. Aşağıda *kup* maddesinde
işaret ettim.

akun (aku+n veya ak+un'dan) akıntı (aşağıda
okun "oklarla")

Akun özel ad

akunla- (f) [akun+la-'dan] savaşmak

akça (?) akçe

ağ- (f) yükselmek, çıkmak 197; (BK D37, 17) yanlış
olarak *yışka ıgdi* okudum; bu *yışka*
agdi okunabilir, yani "Onlar dağdaki ormana
tırmandılar."

ağar ol'un yönelme hali

ağı 1) değer, 2) bağış (vergi ve hediye) (KT D5,13)
ağısı yımşak Çinliler bağışları konusunda
yumuşaktırlar, yani bize bol bol vergi (hediye)
verirler.

anda orada, o zamanda

andağ (ol+ teg'den) böyle; (KT G8,28; BK K6,36)
andağ-ıñın üçün bu yüzden, ondan dolayı

Andargu yer ismi

ançağ böyle

ançığ yanlış, adınçığ (olmalıdır)

ar- (f) daha üstün olmak; bkz. *ara-*

ara- (?) (f) aramak, etrafını araştırmak; mümkün
olurdu (KT G5,10, BK K4, 14) *arap* [*arip* değil, bkz. *ar-*
(f)] okunabilir, o zaman şöyle çevrilebilir; "Her yerde
tatlı konuşma ve yumuşak bağışlarla kendinizi
zorlayın". Fakat daha önceki okuma ve yorumuma

ağır¹ ağır (BK K11, 11) silinebilir, bkz. *kırğu*

ağılığ (ağı+lığ'dan) değerli. BK K11, 11'de
 kırığ (kırğu) ağılığ kutayı "kırmızı
değerli ipek" (?) şeklinde okunabilir.

ağit- (f) izin vermek, bırakmak.

(BK D31, 6) düşmanın gitmesine izin verdim
yani kavgadan geri durdum, çekildim;
(K.T. 7, 8) *ağıtıp*

ağış masraf. KT D1, 4'teki yerine
okunabilir

Ağu Özel ad

ağrı- (f) hasta olmak

ağlat- (f) ağlatmak

ağ (KT G8, 28 ve BK K6, 39) kesin olarak
andağ+ıñın okunabilir, bkz. *andağ*

ağar bkz. *ol*

ayığ sinsilik, kurnazlık; sinsi, kurnaz benim
açıklamam olan 4 *yağı yok* okuması
yanlıştır, 46; *ayığ bilig* kelimesi ile bir tezat
oluşturur. İkinci kelimededen göçebe (doğa
insanının) insanın anlaşılması gerekir. Türk
hanları en yüksek makama sahip oldukları için
bu "bilge" unvanı verilmiştir. Birincisi bir
yandan uygar Çinlilerin manevi becerisidir ve
diğer yandan medeniyetsiz komşuları aldatmayı
amaçlar. Türk hanı bu yüzden olacak "Ol matı
ayığ yok" (KT G3, 4) der. Yani onlar pek çok
yönden Çin'e bağlı olmakla beraber, hilekar,
kurnaz ve sinsi değillerdir. KT G5, 26 *ayığ bilik*
"akıllı bilme". Çin medeniyeti Türkler için
zararlıdır. (KT G 7, 6) *ayığ kişi* "akıllı (medeni)
insanlar"

Anar özel ad

anı bkz. *ol*

devam ediyorum, çünkü Köl Tigin 6. satırda cümle
şöyledir: *Süçüg sabıña yımşak ağısına artırıp*.

arık zayıf, tok'un zıddı; bkz. *tokrakki* "tok arık ok
sen" şeklinde okunabilir. (KT G8, 21), Yakında
tok olacaksınız, yakında aç olacaksınız.

arıl- (f) yorgun olmak, donuklaşmak

arka geri, bkz. *arkagün*

arkagün aile, akraba. (Thomsen *inyigün* okur.)

arkı gizli; belki *arakı* okunabilir.

arkış kervan. Ayrıca (B.K. 25, 20) *arkış*
ıdmaz "kervan göndermezler", (B.K. 41,
11)

¹ Radloff'un B.K. 11. satırında bu örnek yok.

art- ? (f) artmak, fazlalaşmak. Belki *artat(t)* okunabilir

artat- ? (f) bozulmak; (KT D22, 19, BK D10, 5) *kem artattı (?)* “kim bozdu, tahrip etti?”

artuk

artıglat- ? (f) artmak, fazlalaşmak

artur- (f) (**arttur-**?) fazla olmak

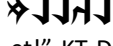
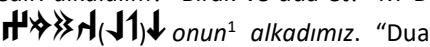
armakçı ? hilekar

al- (f) almak, fethetmek, boyun eğdirmek (KT G7, 2) doğrusu *al+ma+tin* şeklindedir: *kağanın sabin almatın* “Kağanın sözünü kabul etmedin” (krş. gerundium şekli)

alıgdan ?

alı-ber- (f)

alış bkz. koşu.

alka- (f) kutsamak, dua etmek; Aa 1, 10'da şeklinde görülüyor, doğrusu şeklindedir. *alkalım!* “Bırak ve dua et!” KT D III, 18 onun¹ *alkadımız*. “Dua ettik, kutsandık” okunabilir.

alkazın döngünün bir yılı (domuz yılı)

alkın yorulmak

algazın = **alkazın**

altı altı

altız- (f) ? aldırma, yakalatma

alti altında ?

Altu özel ad

altun altın

altunluğ altınlı

altmış altmış

alp alp, kahraman, yiğit

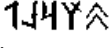
alpağı bir rütbe

alpsız yiğitsiz

almat bkz. *al*

at isim

at at

at- (f) atmak (Aa 2, 1) *atsar alp* (atışçı alp) okunabilir.

atı yeğen KT D5, 2, BK D5, 25 silinebilir.

atlıg atlı

adak ayak

adaklıg ayakları olan

adaş arkadaş, yoldaş

adin başka, diğer

adinçig bambaşka, farklı; Altayca ile krş. *aıçık* (KT G12, 11)

adır- (f) ayırmak

adırın- (f) kendisi ayırmak

adırıl- (f) ayrılmak

adırt- (f) ayırmak

adğır aygır; (BK K11, 16), *adğırın* “onun aygırı” *ak adğırığ* “onun beyaz aygırı”

aç- (f) aç olmak.

aç aç

Aç Bir Kırgız kabilesi

asra aşağıda

asrat- (f)

Az bir kavim.

az az

az- (f) şaşmak

azu Onaylama, pekiştirme kelimesi. *azu-bu* “işte bu” (aşağıda)

azuk azık. *türük azuki* “yemek, atlar için ayaklarının altında bulunan otlak”

azkiya (azkına?) az, azıcık

Azganaz Özel ad

Azman At adı

aş yemek

aş- (f) aşmak; (KT D17, 20) *Kögmen aşı* “Kögmen üzerinden geçerek”; (KT D21, 6) *Kadırğan yışığ aşı* “Kadırkan Ormanı üzerinden”

aşa- (f) bkz. *at-* (f)

aşsız yemeksiz

apa büyükbaba?

E

eke büyük kız kardeş, abla, teyze. (U Ku 4, 1)'de

 şeklinde görülüyor, doğrusu

 şeklindedir: *ekem* “benim ablam” okunabilir.

eki iki

ekin her ikisi, ikinci

ekin tarla bkz. *ekinlig*

ekinlig ekin

ekinti ikinci

eger- (f) izlemek, takip etmek; (KT K6, 2), *egere tokıdı* “O aşağı attı”; (BK D31, 17) *egere tokıdım* “Ben aşağı attım.”

egid- (f) artırmak, yükseltmek (*igid*). ()

Egük özel ad

eğrit- (f) ?

eñ her şeyden önce

¹ onun = kopun olmalıydı.

en- (f) çekilmek. (KT G7, 2; BK K5,19² silinebilir.)

enlig- (f) dilemek, istemek. Han bu kelime ile Uygur Çinlilerin bencilce isteklerini anlar.

enç barış; (KT D32, 10) *enç ulıdı* "Teslim oldu."

er insan, yiğit ve . Genellikle *erin* "insanlarla" okunabilir. (BK G11,5) *eren*, *erig*

er- (f) olmak

eren yiğitler (sadece BK G11,5)

erikli özgür, bağımsız

eriklig bkz. *erklig*

erig ulu, yüce (Uybat, I. Yazıt, 2, 1)

erinç dirlik, dengelilik

erk güç, kuvvet. (ve)

erkin bir rütbe ()

erklig güçlü, kuvvetli

ertenç- (f) saygı göstermek, onurlu bir tören yapmak; (BK G15, 4-8) *Türk beglerin budunun ertençü eti mağ etti* "Türk beylerini ve milletini çokça yüceltti, saygı gösterdi." (BK K9, 19-25) *Men Türgeş kağanğa kızım Kunçiyig ertençü uluğ törün alı-bertim.* "Kızımı Türgiş Kağan ile evlendirdim."

ertençü *ertenç* kelimesinin gerundium şekli

Ertiş nehir adı

ertür- (f) erdirmek

erdem erdem, yararlık

erdemlig erdemli

Ersen yer adı, *Toğuz Ersen*

el kabile birliği, kabile

elig el

elig elli

elle- (f) illemek, il yapmak

ellig (sf.) kabilelerden oluşan, kabileli, (isim) kabile, kabile topluluğuyla ilgili her şey

elt- (f) götürmek, iletmek (yrd. f.)

elteres bir rütbe

elteber bir rütbe

elteberlig elteberi olan, elteberli

elçi elçi, halkın efendisi

Elçür (el+çür'den) özel ad (?)

elsire- (f) "El"i kırmak, bağımsız olmak

elsiret- (f) Birinin "el"i yapmak; "El" olarak düzenlemek?

Elbilge Hanım olabilir (ad?)

et mal

et et, vücut (Aa 2), bkz. *et utsar* okunabilir.

et- (f) yapmak, düzene koymak, düzenlemek, iyileştirmek

eti önemli, iyi; pek çok

etin- (f) ilerlemek

etiz bkz. *tiz*

etizlig bkz. *tizlig*, *etizligig* bkz. *tizligig*

ed bkz. *idi*

Edil yer adı

edgü iyi

eçi büyük erkek kardeş, amca

eçü baba, ecdad, ata. Sadece *eçü apa* ikilemesinde görülür.

eçülig ecdad sahibi (KT D 4,9) *Bökli Eçülig el* "Bökli-Eçü Halkı" okunmuş, *Bökli-Çöllüg el* şeklinde okumak daha iyidir. bkz. *çöllüg*

es akıl, zihin; *es küç* ruh ve güç, diğer bir deyişle kişilik

esen sağlıklı

esigeti *es-i+ket-ti'*den güçlü içkiler (?) (*isinti'nin* altında); *esigetisin* (BK K 11, 14)

Esitmi özel ad (?) *Eşitmi'*nin altında

esgi eski (?)

esrik sarhoş

ezenç alışkanlık

Ezgene özel ad

Ezgenti yer adı

eş eş, yoldaş

eşitmi bkz. *esitmi*

eşid- (f) işitmek, duymak

eb ev

ebük (f) Bay Melioranski *bük* yerine *ebük* okuyuşunu önerir. *eb* (ev)'den + *k*. Türk dilinin hiçbir lehçesinde *bük*- şeklinde bir fiil kökü bulunmaz. Bu nedenle sadece bir teklif olarak değerlendirilebilir. *Ebük* aslında "eve getirmek" demektir. Ancak daha sonra "kalmak" anlamını da kazanmıştır

emge- (f) kendine eziyet vermek, krş. *emget-*

emgek işkence, acı çekme

emget- (f) işkence etmek (BK K 13,3)

o

oy düşünce

ok (*tokrakki*'nin altında), halihazırda şöyle okuyorum: (KT G 8, 21, BK K 6, 28) *tok-arık-ok-sen* "Sen toksun ve açsın.", diğer bir deyişle "Yakında doycaksın, yakında acıkacaksın."

oku- (f) okumak (?) krş. *köp*

oğur şans, talih

² konayın tiser ifadesi "yazı koyın en tiser" şeklinde yanlış okunmuş.

oğul oğul, çocuk

Oğul özel ad: (KT K 12, 28) *Oğul-Tarkan*

Oğuz Oğuz

oğlan oğlan, genç, asker (?)

oyar (?) *oyar-in*

oyarlıg ?

on on

onunç onuncu

ortu orta

ordu Orda; *ordu-ğ*

ol o; *anıng, anğar, anı, anda, ança*

olur- (f) oturmak, yaşamak; *ular* okunuşundan daha iyi.

olurt- (f) oturtmak, tahta oturmak; *ulart* yerine

ot ateş; *ot sub kılmadım* "Karşı gelmedim."

otaça oradan (?)

otuz otuz, *otuzka*

otuzki *otuzka* gibi

otsub bkz. *ot*

odlık bkz. *udlık*

oz- (f) geçip gitmek, sollamak, hasarsız kalmak. (BK D 31, 2) *oza yaya* "uzamak ve yayılmak"; (KT K 7, 5) *oza kelmiş* "üstesinden gelmiş."

opla- (f) *op* +*la-*'dan, anlamı değişmiştir: "dört nala, hızlı sürmek"

Ö

ö- (f) bilmek, anlamak, aşağıda *üyür*; *öyür* okunuşu silinebilir. *Öyür ermiş* "anlamış, öğrenmiş"; 100b'deki *ömzisin* yerine *ömez-sen* "anlamazsın" okunmalı.

ökin- (f) **ökün-** (f) pişman olmak

ökinç pişmanlık

öküz (?)

öküş çok *öküş-üg*

ökdem ?

ög akıl krş. *ögsüz*

öge anne bkz. *eke*

ögür- (f) çağırma (?)

ögrenc öğrenim (?)

Ögdemin özel ad

ögsüz öksüz

öñre ön (doğu)

örün parlak (BK K 11, 9-10) *örün kümüşin* "onun parlak gümüşü"

örün- (f) sevinmek; *örünmeg*

Örpen yer adı

öl- (f) ölmek, *ölteçiçe, ölgeli, ölsük*

ölüg ölü

ölür- (f) öldürmek

ötegi yanlış; bkz. *ötüg*

Ötüken bir dağın adı. 392'nin *Ütüken* okunma olasılığı var.

ötüg doğal (?), ödeme (?), *ötegi* (213) yanlış

ötün- (f) rica etmek

ötle- (f) zamanını harcamak (?); belki (Oa 3.4) *ötüldüm* şeklinde okunabilir. O zaman belki şöyle çevrilebilir: "Küçük kardeşlerim ve oğullarım için fedakarlık ettim."

öd zaman. altında

ödür- (f) seçmek

ödüzke 100a silinebilir, bkz. *yedinik*

ödüş 24 saatlik zaman

ödseg (BK D 34, 24), geçici (?)

öçürig nesli tükenmek ?

öz kendi

özlek bağımsız

ömzi *ömzisin* yerine *ömezsen* okunabilir, bkz. *ö-* (f)

I

ıy- (f) söylemek, krş. *ıyduk*, muhtemelen *ıduk* okunabilir.

ıyduk krş. *ıy-* "söylemek" ve *ıduk*

ıgar (ıg+ar?'dan) eğilmek, birine dönmek, çökmek (?)

ıgaç ağaç, ahşap

Inandugraç? özel ad

inanç inanma

inançu bir özel ad parçası, bir rütbe

inançlıg inançlı

Inançmur özel ad

Inançuçur özel ad

inçit cezalandırma (BK D 41, 3) *Anı inçitayın* "Onu cezalandırmak istiyorum."

irak uzak

it köpek. İlk örnek *id* maddesine eklenerek (BK D 40, 12)'deki geçen *it, it(t)ım* şeklinde okunabilir.

id- (f) göndermek. (BK D 40, 12)'de *ittim bardı, it; issar* yerine *ısar, it(t)ım*

ıduk kutlu, mukaddes. *Ay-* maddesindeki kelimesini *ayduk* yerine *ıyduk* okudum, ama şimdi Thomsen'in de düşündüğü gibi *ıduk* okunuşunun daha uygun olduğuna inanıyorum.

ıçgın- (f) kaybetmek. *ıçgını idmiş*

ısar = *ıdsar* bkz. *ıd*

ışbara ? Bir kabile, KT D35, 1 silinebilir.

i

iklig hasta;

igid bkz. *egid*; (KT G 16, 18), (BK K 8, 2) *egid bargu* okunabilir.

ini küçük erkek kardeş, ayrıca *inili, iniñizke*

inilig küçük erkek kardeşi olmak
ingen büyük (?)
inyi çeyiz bkz. *inyigün*
inyigün *inyi+kün*'den akraba (kadın)
iliki ilk
ilgerü ileri, doğuya
idi sahip, efendi; *idi uk* (KT D 3,1) sahipsiz; *yek idi yok* "soyluluğu yok"
iç iç.
içik- (f) içine girmek, dahil olmak; *içke* yerine
içger- (f) içeri götürmek
içgü (*iç+gü*'den) içki
içre içeride
içreki içeride bulunan
isinti *esigeti* yanlış
İsyi Çince ad.
iz ? iz; yetenek; (KT G 9, 20) yerine şeklinde okunabilirdi. Böylece *izim kutum bar için* "Yetenek ve şans benim tarafımda olduğu için" şeklinde çevrilebilir.
İzgil bir Türk kavmi adı

U

uy- (f) izlemek
Uygun kavim adı
uk kabile, aile
uk- (f) duymak, uymak, boyun eğmek; *ukkalı* (BK D 28, 28); *ukup*; *ukkalı*
uksız ailesiz, kabilesiz
uğuş köle, alıcı (?)
Uñ-tutuk bir Çin ordu komutanı. (Wang-tutuk olabilir.)
unuk eklenmiş, ekli
ur- (f) vurmak, oymak, yere atmak
urı erkek, *urı oğlı* ifadesindeki gibi; *urıg*, doğrusu *uruğ*
uruğ tohum, gelecek kuşaklar (?) aşağıdaki muhtemelen hatalıdır.
Uruñu erkek adı
uruş savaş
urtur- (f) vurdurmak, resmettirmek
ular- (f) *olur* şeklinde okunabilir
ulart- (f) *olurt* şeklinde okunabilir
ulı bağlı
uluğ büyük
ulus kabile
uluş (= ulus?) kabile
ut bkz. *ut- (f)*
ut yenilgi *et(i) utsar küç*
ud- (f) izlemek (BK D19, 6)'da *udçalı* şeklinde okumayı tercih ediyorum.
Udarsenün bir rütbe

udı- (f) uyumak
udış ?
udışru tekrar, geri (?); belki (*udışru*) kelimesi (*udışr*) kelimesinin zarf fiil eki almış şeklidir. O zaman *udışru sançtı* "İkisini de çarparak deldi." şeklinde çevrilebilir.
Udur şüphesiz özel ad
udlık uyluk
uç- (f) uçmak, ölmek
um- (f) ummak
Umay Bir Tanrı; erkek adı

Ü

ügüz ırmak; *ügüz-üg*; *ügüz-çe*
üyür bkz. *ö- (f)*
ün ses
ülüg pay, kısmet
ülken büyük
Ütüken bir dağ adı. bkz. *Ötüken*
üç üç
Üçin özel ad
üçün çünkü
üçünç üçüncü
üzük kırık parça

K

kağan han; *kağanıñ*; *kağanka*; *kağan-ıg*; *kagan-da*; *kaganıñın*
kağanla- (f) hüküm sürmek, yönetmek
kağanlıg 1) hanı olmak; 2) kağanlık, hanlık, han; *kağanlıgıg*
kağansıra- (f) han gibi davranmak
kağansirat- (f) han gibi muamale görmek, hanlığı güçlendirmek, sağlamlaştırmak
kaya kaya
kayu hangi?
kan han; *kanka*; *kanğa*
kan kan
kanı nerede?
kandan (kandın) nereden?
kansız hansız
kar (?) kar; karıg (KT D 35, 6; BK D 27, 1)
kara siyah
kara- (f) bakmak; *karamag*
karag ? soygun
karın
Karkulus (üç Karkulus) (KT K 12, 20) yerine belki *üç kırk ulus* okunabilir. Bu okuma daha doğrudur. O halde Karkulus bir halk adıdır.
kargan- (f) lanet etmek
Karluk Karluk

kal- (f) kalmak
kalın sıkı, çok; (BK D 25, 24-26) *kal(ın)..... ebrü kelirtim.* "Pek çok eve getirdim."
kalyur- (f) öfkelenmek
kata tekrarlayan
katıg katı, sert.; *katıgtı*
katıgılan- (f) sağlamlaşmak
katun hatun; *katunuğ*
kadaz ne zaman? (kadazde) (KT K 7, 18) ve (kadazda) (BK D 31, 2). Böylece *Ezgenti-kadazda* "Ezgenti-Kadas'ta" şeklinde çevrilebilir. bkz. *kadinde*.
kadaş arkadaş, yoldaş; *kadaş alpsız*
kadıg bkz. *adgır*
kadın kayınpeder
kadır güçlü, kuvvetli
Kadırkan bir dağ adı
kadinde aşağısında, krş. *kadaz*
kaç- (f) kaçmak
kaçış- (f) birlikte kaçma
Kazan (?) bir ad
kazgak (kızgak?) (Uj Tu 6, 2-3)
kazgan- (f) kazanmak
kaş kaş
Kaşan (?) erkek adı
kapa- (f) kapmak
kapıg kapı
kab kap, çanta
kabkı çuvalın içinde bkz. *kab*
kamaş- (f) yorgun düşmek, yormak
kamaşığ yorgun, düşkün
kamıg tüm, bütün
kamuk tüm, bütün
koy koyun
kokılak (kokılık) kokulu
kon- (f) yerleşmek, çölmek, (BK K 5, 19), (KT G 7, 2)'de *konayın teser* "Yerleşmek istediklerini söylediler."
konus- (f)
kondur- (f) yerleştirmek
kork- (f) korkmak
korkun- (f) ? kendisi korkmak
korğ- (f) korkmak.; (KT K 8, 9)'da *korgu* yerine *kurgan* okunabilir.
kol- (f) rica etmek
kod (f) bırakmak, aşağıda *kot (f)*.
kodı aşağıda. *Selenge kodı* (BK D 37, 8) "Selenga'nın aşağısında"
koşu *aluşu* yerine; ya da özel ad Koşu Tutuk (KT K 1, 2) "Koschu Tutuk ile" veya *koşu* = koş + u "birden" "Tutuk ile aynı"
kob- (f) bkz. *aku* veya *kup*

kobar- (f) yükselmesine izin vermek, isyanı kışkırtmak
kobart- (f) yükseltmek, kışkırtmak
kıymıt- (f) teşvik etmek
Kıyağan özel ad.
kırıg Uygurca metinlerde olduğu gibi *kırgu* şeklinde okunabilir, (BK K 11, 11) *kırıg ağıllıg kutayın* "Onun kırmızı değerli ipeği"
kırk kırk (KT K 12, 20) ya üç kırk ulus ya da üç *Karkulus* okunabilir.
Kırkız Kırgız
kıl- (f) yapmak
kılın- (f) meydana gelmek, oluşmak
kılıç kılıç
kılıçla- (f) kılıçla öldürmek
Kıtay Kıtay; *Kıtay-da*
kid- (f) kısmak, küçültmek, kötü bir etkiye sahip olmak
kıs- (f) baskı yapmak, sıkıştırmak
kısıl- (f) baskı yapılmak krş. *kısılt-*
kısılt- (f) kuşatmak, baskı altına almak
kız kız, kız çocuğu
kış kış, BK G 2.8'de *kışay* yerine *kışın* okunmalıdır.
kışla- (f) kışlamak. (KT K 8, 9)'da (*kışla*) okunabilir.
kuy hanım otağı. *kuy-da*
Kuğ-senjun Çince bir unvan. *Kuğsenjunug* şekli akuzatif eki almış şekildir. *Kuğsenjunug*, *Ku-senjun* öbeğinde hem isim hem de unvan daima birlikte ek alır. Ayrıca (BK G 8, 1)'de *ğ* sesinin varlığı fotoğrafta da açıkça bellidir.
kun bkz. *akun*
kunçuy prenses (*kunçay* ve *kunçayığ*)
kur kuşak, rütbe
Kurikan bir kavim
kuriğaru batıya, batıdan
kuriya batıya, batıdan
kurğan bağlantı. BK D, 37, 12'de *karagin* yerine *karagin* okunabilir. Bkz. *karag*
kurdanug? (KT B 2, 1) *kurdan yok körti* okunması ihtimali daha yüksektir.
kul kul, köle
kulkak kulak
kullug köle sahibi olmak, kulluk yapmak
kulda- (f) köle olmak, kölelik yapmak
kut saadet
kutay ipek (?)
kutlug mutlu
Kuşlağak yerel bir ad
kup tüm, tamamen.   şekilleri *kup* okunabilir. O zaman *aku, oku, uku* okunuşları silinebilir.

kub- (f) 1↓ yazılışı *akup, okup, ukup* veya *kup*.

K

Keglinç özel ad (?)
kekşür- (f) düşmanlık etmek
Keñeres bir kabile.
Keñü-Tarban, Keñü-Tarman yerel bir ad.
keñşür- (f) krş. *kekşür-*
keyik yabani
kentü kendisi
kerü (keri) geri
kergek ölüm, son
kergeksiz sonsuz, sayısız
kel- (f) gelmek
keliñün (kelin + kün'den) gelinler
kelin gelin
kelür- (f) getirmek
ket -(f) gitmek
ked- (f) giymek
kedim giyim
kedimlig giyinmiş, eyerli (at için)
keç- (f) geçmek.
keçe bkz. *Keçen*.
Keçen yerel bir ad. *Keçenke tegi* "Keçen'e kadar"
keçig yetenek
kesre Muhtemelen daha doğrusu "kisre"dir. "daha sonra, arkaya"
Keşdim bir kabile
kem kim?
Kem ırmak adı. (Yenisey Irmağı)
kemek bkz. *Kem*
kök mavi
Kögmén bir dağ.
könül gönül
köni derece; ayrıca özel isim *Köni tirig*
Könç özel isim
kör- (f) görmek
körüg bakış, sadakat
körlig ? bkz. *küreleg* ?
Körtel ? isim
köl deniz
kötür- (f) yükseltmek
köz göz
köbürge Thomsen'in BK B'daki okuyuşu.
КЕҢШҮР. Ben *kü bergüci* okuyorum: "haber getiricisi"
kigür- (f) getirmek
kir- (f) içeriye girmek
kiçig küçük
kisre bkz. *kesre*
kiş samur
kişi insan *kişi-g*
kişlig bir deve yükü samur kürk, *kişilik* yerine

kü itibar, ün **КҮМҮШ** kü eşidip; **КЕҢШҮР** (Hs 4,1) *kü bergüci* "haber getirici" (Thomsen *köbrügeci* okur.)

künj hizmetçi kız
künlig hizmetçi olan
künjde- (f) hizmetçi olmak, hizmet etmek
künj hizmetçi kız
kün gün, güneş; *künli*; *künde*
küntüz gündüzün, gündüz
küreleg (?) çevre (?) körlüg yerine
kül bir rütbe, bir özel isim (?) *Kül-Tegin, Kül-Çur, Kül-Tuduk, Kül Tutuk*
külüg ünlü; *Külüg-apa, Külüg-tutuk*
Küd-aruk özel isim
küdegü damat
küç güç, kuvvet; *küçüg, Küç-böri, Küç-kül, Küç-urı, Küç-Kıyağan*
küçlüg güçlü
küse- (f) bkz. *kü*.
küz sonbahar; *küzte*
küzenç dilek
küzed- (f) gözetmek; *küzedü olurtum* (KT B 2, 10) "gözettim"
küzkü ayna
kümüş gümüş; *kümüşi-g*
kümüşlig gümüşten

J.

yay yaz; *jaj-ın*
yay- (f) 1) yaymak, açmak 2) yayılmak
yağı düşman, bkz. *ayıg*; *yağı-ka, yağıda, yağıg*
yağıla- (f) mücadele etmek
yağısız düşmansız
yağız esmer, karayağız
yağuk yakın KT G 13, 2
yağut- (f) yaklaştırmak
yağru yakında, karşısında, -e doğru
yanak yanak; **ЯД** (BK G 12, 4) *yañ(akin)* yanakları
yañıl- (f) yanılmak, suç
yañıla- (f) yenilemek (?)
yañıuluk suç, hata
yañus? yalnız
yan- (f) geri dönmek (*yan, yan-* (f) ve *yana*)
yandur- (f) geri göndermek, dönmesine izin vermek, krş. *yandru*
yandru (yanduru?) tekrar
yar - (f) yarmak, bkz. *yartur*
yara- (f) uygun olmak
arak uygun, silah, istihkâm

yaraklıg 1) silâhlı; *yaraklıgdı* 2) hazır olma, silâh arkadaşı³, savaşıklık
Yarağun bir gölün adı
yarat- (f) kurmak, yapmak
yaratun- (f) büyümek
yaraş- (f) uyum içinde olmak
yarı- (f) parlamak (?)
yarılka (f) (yarlıka ?) merhamet etmek
yaruk parlak; *Yaruk-tegin*
Yarğan özel isim? rütbe?; KT B 1, 3 *inançu apa yarğan tarkan*.
yarğun (yarağun?) bir göl adı: *Türgi yar(a)ğun*.
yartur- (f) kestirmek (*yaratur* fiili olması imkânsız); KT G 12, 8 *yarturtım* "kestim" BK K 14,16
✂ ✂ · 4D fiili gibi görünüyor.
yalan çıplak; *yalan-in*
yalabaç elçi
Yalsaka özel ad
yalbaçı *yalabaç* için hatalı yazım
yalma *aylama* için hatalı yazım
yat- (f) yatmak
yadağ yaya; *yadağın*
yaz ilkbahar; *yaz-in*
yazın- (f) hata yapmak
yazuk günah
yazukla-⁴ günah işlemek
yaş gözyaşı
yaş taze
yaş yaş (yaşam yaşı); *yaş-ta; yaşıma, yaşımka; yaşıne*
yaşa- (f) yaşamak
yaşıl mavi, yeşil; *Yaşıl-ügüz*
Yaban yer adı
yabız kötü
Yabğu bir rütbe (Yabğuğ)
yabrit- (f) dağıtmak, tarumar etmek
yablak kötü, korkak
Yamı (Bumın) özel ad
Yamtar özel ad
yeg iyi
Yegen özel ad; *yegin*
Yegensil özel ad
yegirmi yirmi
yegirmiki ? veya *yegirmike ?*
Yençü nehir adı
yer yer, ülke; yerdeki; yerde; yergerü; yerine, yerine; yerinerü; *Yer-Bayırku* bir boy, bkz. Bayırku.
Yerinyarku bkz. Yer Bayırku
yerle- (f) yaşamak

yel- (f) "kel" yerine hatalı
Yelgek isim
yeti yedi
yetinç yedinci
yetmiş yetmiş
yedinik ekli, yedekli
yeme hep
yemlig belirsiz anlam, bkz. 367b, 52.
yok olmama; kesinlikle ↓D yerine ↓D (KT G 13,2) okunmalı.
yokad- (f) yok etmek
yokkiş- (f) yok etmek, imha etmek
yokda- (f) yok olma veya = yokla ? ölümcül olmak
yoğ yas, yas töreni; *yoğru; yoğru (yoğğaru)*
Yoğa özel ad
yoğla- (f) yas tutmak, yas töreni yapmak
yoğcı yas tutan
yonşur- (f) düşmanlık etmek
yont at
yoraç ? *Unğutuk yoraçin* (KT D 32, 8) "Unğutuk'un Yoraç'ı"
yorı- (f) yürümek
yorit- (f) harekete geçirmek, püskürtmek; *bunca yerge tegi yoritdım* (KT G 4, 13) Şu şekilde çevrilmeli: "Bu kadar çok ülkeye gönderdim, etkimi genişlettim, gücümün he yerde hissedilmesini sağladım."
yol yol; *yol-ta*
yoluk kurban
yolka- (f) kurban etmek; *yoluk'tan* türemiş şekildir.
Yolluğ mutlu (yani doğru yolda, bir özel ad)
yotaz anlamı bilinmiyor
yögerü yukarı
yığ- (f) düşürmek
yıraya sola (kuzeye)
yırğaru sola (kuzeye)
yıl sen; *yıl-ka; yıl-ta*
yılan yılan
yılık at, ahır hayvanı: *yılık-ğ*
yılsağ hayvancılık açısından zengin (?)
yılpağut (çokluk?) bir rütbe, krş. *alpağu*.
yıta –den (ayrı)
yış ormanlı dağ; *yışığ; yış-ta*
yışsap *kışlap* yerine yanlış 147b
yıpar yas töreni malzemesi ("misk" anlamı mümkün değil, çünkü toprağa misk ekilemez); *yıpar-ığ*
yımşak yumuşak; KT G 5, 14'te "bereketli, lüks, yumuşatılmış" anlamında. Yani göçebelere zararlı bir etki yapan
yit- (f) yok olmak

³ "Waffenfreude" şeklinde yanlış yazılmış.

⁴ Fiil ibaresi koymamış.

yitür- (f) (yittür?) yıkmak
yıçe-yıçe hem...hem de
yurt yurt; *yurt-ta*
yul- (f) çekip almak, yağmalamak; *yulçalı*
yut mutsuzluk⁵, hayvan ölümü
yunçı bir akrabalık derecesi
yumçı bütün, krş. *yumçılıç*
yumçılıç bütünlük (?)
yük yük
yükün- (f) eğilmek
yüküntür- (f) eğdirmek
yükmek yırtıcı bir hayvan⁶; *yükmek-ig*
yügür- (f) akmak
yür- (f) gitmek
yüz yüz (100); *yüzce*
yüz çehre
yüz- (f) (suda) yüzmek

N

ne ne?

neŋ mal (𐰣𐰆𐰇), (𐰣𐰆𐰇𐰆𐰇𐰆𐰇𐰆𐰇𐰆𐰇𐰆𐰇)
neŋsenjün bir rütbe sahibi
neŋsiz malı olmayan, bkz. *neŋ*.

L

Liki Çince bir isim
Lisün Çince bir isim
lüi ejderha

T

Taiseŋün Çinli bir rütbe sahibi
tağ dağ; *tağdaki*; *tağka*; *tağça*
tağı dahi
Tanjut Tangut
tarkan bir rütbe; çoğ. *tarkat*
tartış- (f) çekişmek, birbirini çekmek, şiddetle çekmek
Tarduş bir Türk kavmi
Tarban, Tarman bir yer ismi
taluy deniz; *taluy-ka*
tat torun?
Tatar bir kavim
Tatabı bir kavim
Tadıkışçuran ? (Tadıkış-çur ?) Bir at ismi, *Tadıkış-çur* şeklinde okunuyor, bu nedenle bir erkek adı olmalı.
Taçam özel ad

taş taş; *taş-ka*; *taş-ıg*
taş dışarıda, dış
taşık- (f) dışarı çıkmak
taşra dışarda
tapa doğru
tap- (f) bu sefer taş kelimesi olarak anladım= Ancak şimdi bana öyle geliyor ki en azından Tsch. O.'da *tap-* (f) "ibadet etmek, saygı sunmak, hizmet etmek" anlamında.
tapık ibadet, hizmet, bkz. *tapıkla-*
tapıkla- (f) saygı göstermek
tab- (f), tap- (?) bulmak, bkz. *tap-*
tabul bkz. *at* ve *bul*
Tabğaç Çinli; *tabğaçğı*; *tabğaçığı* veya *tebğaçığı*; *tabğaçka*; *tabğaçta*; *tabğaçğaru*
Tamağ bkz. *Tamğıduk*.
Taman bir rütbe
tam duvar; tamğaçı'da kanıtlandığı gibi; bu mülkiyet işareti tamğa (yerine tağ+ma) denirdi, bu yüzden tam+ka yerine tamka tercih edilir. Eğer bu doğru ise, o halde K II , 13 şu şekilde okunmalı: "Bu taşa, bu kayaya, bu anlayışla yazdım."
tamka = tamğa ?, bkz. *tam*
tamğalig damgalanmış
Tamğan bir rütbe
tamğaçı damga muhafızı
Tamğıduk yer adı
te- (f) demek; *teyin*
Tekeş özel ad
teg soy
teg- (f) değmek, dokunmak; *tegemeçi*
teg kadar
tegi değin
tegin prens; *teginin*; *teginig*.
tegin- (f) dolaşmak
tegme tüm
teŋ sürü ?
teŋri gök; *teŋrideki*; *teŋri*; *teŋri-de*; *teŋri-din (?)*
Teŋriken unvan (?) *Teŋrikenke*
teyiŋ sincap
ter - (f) toplamak; *terçe*
teril- (f) toplanmak
terkiş- *arkış terkiş* kervan
Ters bir boy ?
tez- (f) kaçmak
tegin- (f) dolaşmak=tegin-
tebleg (teblig?) düşmanlık
temir demir, yer adlarında; *Temir-kapıg*
toyçı bayramla ilgili (?); *toy* veya *toyıgçı*
tok tok (*tokrakkı* = tok+arık+ok)

⁵ "unglück" kelimesi "unglük" şeklinde yazılmış.

⁶ "tier" kelimesi "Thier" şeklinde yazılmış.

⁷ Sözlükte karşılık olarak verilen "schaar"ın anlamı bulunamadı; kelime "schar" ise "sürü" anlamına geliyor.

Tok özel ad
tokı- (f) dövmek
tokıt- (f) düzenlemek, tesis etmek (?)
tokuz dokuz
tokuzunç dokuzuncu
tokrakki yerine tok+arık+ok+sen
toğ- (f) doğmak, yükselmek (*tokışık* yerine *toğsuk*)
Toğan özel ad
Togu bir yer adı
toğuşuk *toğsuk* yerine; *toğ* altında *toğuşıkka* yerine *toğsukka* okunmalı; *toğuşıkta* yerine *toğsukta* okunmalı.
Toğla bir nehir
Toņa özel ad
Toņra bir boy
ton elbise
Tonyukuk bir rütbe
tonluğ giyinik
tonsız elbisesiz
toruğ kahverengi (at rengi)
Torğul özel ad
tolğat- (f) sardırmak
tod- (f) doymak; *tossuk*
tosta- (f) dışarı fırlamak (göz)
tök hatalı *tökti*; bkz. *töketi*
töke- (f) bitirmek
töket- (f) bkz. *töke* ve *töketi*
töketi (KT G 1, 10, BK K 1, 9) “tüm, sonuna kadar 86, bu yüzden *tök* silinmeli.
tögül- (f) dökülmek (?) belki de **töğültün** izole bir zarftır.
töñkeş 128a’daki *tüñker* yanlış.
tör başköşe; *tör-üg*
töri -(f)? *tiri* yerine, doğmak
törü gelenek, töresel hukuk, hüküm, iktidar gücü, öğreti (*tör* ve *törü*), *törüg*, *törü-de*, *törünün*
tört dört
törtünç dördüncü
Törle özel isim; *tör+ala* dan oluşmuş olabilir.
Töles Türk kavmi
töle saç demeti, saç ayrığı
tik- (f) dikmek
tikil- (f) 129a *teril* için yanlış yazılmış, 89.
tiñle- (f) dinlemek
tiri- (f) yaşamak veya *törü-*
tirig canlı; *tirigdekiçi*
tilen- (f) dilemek, çekmek
tiz diz 95a, *etiz* yanlış yazılmış
tiz- (f), **tizi- (f)** *tez-* olarak yanlış
tizlig dizi olan, dizle ilgili her şey, diz *etizlig*, *tizligig*
timağ *eti+mağ* olarak yanlış
Tuigun bir rütbe (*toiğun*)
tur- (f) durmak

Turan özel isim
turuk durak
tut- (f) tutmak; *tutsuk*
tutuk bir rütbe, krş. *tutku*
tutuğ savaş
tutuş- (f) ? tutmak (?)
tutku *tutsak*; *tutku-ğ*; Bay Barthold (KT D 38, 9)’u *tutukuğ* şeklinde, akkuzatif almış olarak okumuş, ancak bence yazım s.55’te ortada.
tut(t)uz- (f) tutturmak, tutunmak
tudun bir rütbe
tünjür şaman davulu
Tünker dağ adı; *töñkem* yanlış
tün gece; *tünli*
Türk Türk (-hanedanı)
Türgeş bir Türk devleti (Türges)
Türgi-yarğun bir deniz
Tülberi bir kavim?
tüz düz, dürüst, doğru
tüzel- (f) düzelmek, anlaşma yapmak
tüzsiz düzgün olmayan, doğru olmayan, doğru değil
tüş- (f) düşmek
tüşür- (f) düşürmek
Tüpüt Tibetliler; *tüpütke*
tümen on bin

Ç

Çaņşı özel isim
Çaça-señün Çince bir rütbe
Çaça-sünki “Tschatscha-tschong-i” özel isim
Çeñseñün Çince bir rütbe
Çenkan Çince bir rütbe
Çocuk özel isim
çök- (f) merhametli olmak (?)
çöllüg (çölgi?) bozkırla ilgili; Çökli-çöllüg (çölgi?) el, krş. *eçülig*
çığai yoksul; *çığay-ığ*
çından ağaç türü, sandal ağacı
Çik bir kavim
Çikşen özel isim
Çigşi özel isim
Çuğai ormanlı bir dağ (?)
çur bir rütbe
Çurak bir yer (Orhon nehri?); *Çurak-ka*
Çuş bir yer (nehir?)
Çub bir boy (?); Altı Çub Soğdak “Soğdakların Altı Çub (sınıfı?)” diye çevrilir (krş. Wrthb.l’deki *aris*), *Sogdak’taki Altı Çub* ile ilgili kelimeler olduğu anlaşılıyor; bu sebeple p. 100’de “*altı Çub tapa sogdak tapa*” olmalı.

S

sai- (f) (yai?) saymak (?)
sakin- (f) düşünmek, yas tutmak; *sakinmatı*
sañun (Yen.) = sañun bir rütbe
sayu her
sañç- (f) delmek, mızrak ile saldırmak, bıçaklamak, galip gelmek
san sayı, bkz. *sansız*
sansız sayısız
saç saç; *saçığ; saçıın*
saç- (f), bkz. *bıç-* (f)
sab söz, konuşma, bkz. *sablığ; ᠰᠠᠪᠢᠭ ol sabığ* “bu sözü”; *sabığ; sabin; sabin, sabiçe; sabımın*
Sabık isim; Sabık-basar (?)
Sabra özel isim
sekiz sekiz
senjir dağ çıkıntısı; *senjirig*
senün Çince bir rütbe
sen sen; ᠰᠡᠨ (KT G 8,21), ᠰᠡᠨᠠᠷᠢᠭ (BK K 6, 28) *tok-arık-ok sen; ᠰᠡᠨᠠᠷᠢᠭ (KT G 8, 18, BK K 6, 25) olurtaçı sen; ᠰᠡᠨᠠᠷᠢᠭ (KT G 8, 5, BK K 6, 12) ölteçi sen*
sel 133a silinmeli, bkz. *Seleçe*
Seleçe Selenga (nehir)
sezik- (f) yas tutmak (?)
sebin- (f) sevinmek
soğad hediye
Soğdak bir kavim
sök- (f) yarmak (?), azarlamak (?)
sökür- (f) diz çöktürmek
söñ- (f) kavga etmek (?) krş. söñüş- (f)
söñük (süñük?) kemik (bkz. söñüg)
söñüg savaş (?) silah (?)
söñüglig savaşçılık
söñüş savaş
söñüş- (f) savaşmak; *söñüşkeli*
söz söz
sözleş- (f) tartışmak
sı- (f) kırmak; 134a yerine sii, sı okunmalı, 87; *meniñ sabımın simadı* (KT G 11, 26) “Benim sözümü kırmadılar.” (yani doğrusu yeniden yazıldı).
sii yanlış; bkz. *sı*
sıgıt ağıt
sıgta- (f) ağıt söylemek
sıgıtçı ağıt söyleyici
sıgun Maral; ᠰᠢᠭᠤᠨ (BK B 5,2) *sıgun tes(s)er (ai ?)* ay adı (Ağustos?), krş. Wrtb. I, 7, Alt, 10
sınar ikisinden biri (*sıñ* yanlış); sañar (Alt.), sınar (Kir. Kas.)
sinli küçük kız kardeş, ᠰᠢᠨᠯᠢ altında
silik temiz
silki yanlış, *eñ iliki* olmalı

siz siz
suña bir dağ ormanı-ormanlı dağ, Thomsen *soña* “sonra” okumuş krş. *şunda*
sub su; *subça; subıñaru*
subsız susuz
sü ordu ᠰᠦᠨᠢᠮᠤ altında; *sü-g; süsin*
Sünki Çinli bir memurun adı
sür- (f) çekmek, sürüklemek
süle- (f) sefere çıkmak
süçig tatlı

Ş

Şa 135b, 388 düzeltilmeli, krş. *aş-* (f)
Şañun 373b yanlış, *sañun* olacak.
Şandun bir ova adı
Şalçı bir at adı
şad bir rütbe; *şad-ıg*
Şadapıt bir Türk memur
şunda ? krş. *suña*

P

Parpurum bir kavim; Thomsen’de gerekçesiz olarak *Apar-Apurum*
peçin 136a düzeltilmeli, bkz. *beçin*

B

bay zengin
Baina özel isim
baç halkın bir boyu (?)
bağ- (f) bakmak; *bağır-*
bağa bir rütbe
Bayırku bir Türk boyu (Yeriñ-yarku yerine Bayırku olan yerde), “buyuruk”un altında; KT D34,8 *Yer Bayırku* okunmalı,
Bayırkun erkek adı ? At adı ?
bar var; bar-da
bar- (f) gitmek; *bar-ğu, barmağ, barur, barır, bargu*
barım sahip olma
bark bina; *bark-lıg*
barğu bkz. *bar-* (f)
bars kaplan; *barsıg*
balık şehir; *balık-ka; balıkta*
balbal taş suret (öldürülen düşmanların sureti)
bat kötü ?
bat- (f) girmek, batmak; *batışık* yerine *batsık*
batışık bkz. *bat; batışıkta, batsıkta* okunmalı.
batım girme, *batımı* altında
Batımı düzeltilmeli, bkz. *batım*
Batur Batur
bas- (f) basmak
Basmal (Basmıl?) bir kavim
baz barış

Baz-kağan özel isim
baş kafa; *başığ*, *baş-ta*
Başğu at adı
başla- (f) başlamak
başlığ 1) kafalı, kafa ile ilgili her şey, kafalar; 2) kafası olan; *başlığ-ıg*
baştu başta; >»𐰉𐰺 (BK G 8, 3) mutlaka zarf olmalı; *başad-u* zarf-fiil olduğunu düşünmüyorum, 90; sadece BK G 11, 4. >»𐰉𐰺 okunmalı. Belki de burada, Türkçede doğru olan *başta bolmuş* şeklindeki gibi “başta” okunmalı.
beg bey; *begli*, *beğin*, *begler-ig*, *begimizke*
beglek (beglik ?) fevkalade, büyük
benjigü = *benjü*
benjiz çehre
benjü ebedi; 𐰉𐰺𐰸, 𐰉𐰺 ve 𐰉𐰺𐰸 yazılacak; *benjü-g*, *benjümin*
ben = men
ber- (f) vermek; *kü bergüci*; *bersik*
berigerü sağa, güneye
beriyе sağa (güneye)
berçi (?) bereçi (?) veren, krş. Uyg. *kütçi*
bel ? *belimin*, *bel-de*
Bele bir isim
Belig bir kavim adı
belki 139a yanlış, bkz. *bireki*
belçi bir rütbe ?; *belçiçur*
bediz heykel; *bedizig*
bediz- (f) çalışmak, kültürel bir iş yapmak
bedizçi heykeltraş; *bedizçig*
bedük yüce
beçin maymun (*peçin* yerine)
besük bkz. *bişük*
beş beş
beşinç beşinci
Beş-balık şehir adı
boila (-bağa) bir rütbe
bol- (f) olmak; *bolça*
Bolçu bir yer
bolçun belki de *bulçun* (bkz.) yerine okunmalı, şüpheli anlam; * I* geçişi kesin olarak açıklanamıyor, bu yüzden *bolçun* = *bolzun* yazım yanlışı değilse kesinlikle hatalı
bolşar 277b kesinlikle *bolsar* okunmalı, bu nedenle bkz. *bol-*
boz boz
Bökli özel isim; *Bökli çöllüg el*, *Bökli çölgi el* (veya *Bökli eçülig el*) ve *Bökli kağan* (dağ?)
Bögüt özel isim ?
böri kurt
bölen bir rütbe
böd taht? (*bu öd* yanlış); *böd-ke*

Bıñ özel isim
bıç 𐰉𐰺𐰸 (BK G 12, 12) kesmek
bin bin
bin- (f) binmek
bir bir
bireki (*birki*) 139a (belki yerine),
birle ile, birlikte, bkz. *saç*
birli ? birle yerine KT D 27, 13.
bil- (f) bilmek
bilig bilgi; *bilig-in*
biligsiz bilgisiz
bilin- (f) bilinmek
bilge bilge
biti- (f) yazmak
bitig yazı
biz biz; *biz-in*, *biz-ke*, *biziçe*
bişük denenmiş 139b (beşük), *bişükiçe*
bu bu 𐰉𐰺𐰸
Bukaç özel isim ?
buñ sınır (?)
buñaç ıztırap, güçlük
Buñusuz ? özel isim, bkz. *buñusuz*
buñsız sonsuz
buyuruk, **buiruk** yüksek bir rütbe; belki de bağlı olduğu halkı idare eden komutan
buña bu kadar, o kadar çok, “bu”nun nicelik zarfı
bunda burada, bu’nun bulunma hali
buraça 𐰉𐰺𐰸 (KT D 37, 13, BK D 27, 33) *otaça* *buraça* “her taraftan” (?); “buraça” muhtemelen “bu+ara+ça”dan oluşmuş. Thomsen’in *otça buraça* “ateş ve fırtına gibi” okuyuşunu doğru buluyorum, şöyle ki 1) ateş, hareket hızının bir ifadesi olarak kullanılamaz, 2) düşündüğüm gibi, bura “fırtına” Grekçeden daha sonra ödünçlenen bir kelime.
bul- (f) bulmak “buldı” şeklinde okunan “tabul”un altında
buluñ köşe; *buluñ-uğ*, *buluñda*
bulğak karışıklık
bulçun 144a, 238 düzeltilmeli, 46; belki de *bolçun* okunmalı, bkz.
budun millet, halklar; *budunuñ*, *budun-ka*, *budunuğ*, *budun-da*
budunluğ 144b, *budun+lu* açıkça hatalı, bu nedenle “budun”un altında 393 = *budunlu* 52
buz- (f) kırmak, kırma işi, yenmek, alt etmek
buş- (f) ? kızmak ?
buşu ?
buşusuz ? *buñusuz* ?
buşğur- (f) sinirlendirmek, öfkelenmek, kızdırmak
Bumın özel isim
bük- (f) kalmak, krş. *ebük-* (f)

büt- (f) inanmak

M

Makraç özel isim

mağ övgü (timağ = eti mağ)

mal 145a, yanlış okunuşu = *oğlin*

matı mükemmel; *matıka*; krş. *mat* (Tel. Sag.) doğru, dürüst, muteber; *matta* (=mat+la) "tam olarak, mükemmel"

menğü = *benğü* ebedi

men ben; *meniğ*

mer ?

Sonuç

Tabloda ele alınan kelimeler Radlov'un 1897 yayınında bilhassa kendisinin verdiği örneklemelere dayanmaktadır. Tablodan hareketle söylenebilecek birkaç noktayı burada sıralamaya gayret edeceğiz:

1. Radlov 1894 yayınında hiç okuyamadığı *örün*, *eger-*, *yañak* ve *ud* kelimelerini 1897 yılındaki yayınında okumuştur. Son yayınında doğru okuduğunu düşündüğü bu kelimeler bugün için geçerliliklerini yitirmişlerdir.

2. Radlov 1894 yayınında okuduğu bazı kelimeleri, 1897 yayınında bambaşka bir şekilde okumuştur. Bu kelimeler, *kırıg agılıg*, *agıt-*, *añ*, *en-*, *esigeti*, *ok*, *Oğul Tarkan*, *iz?*, *idi uk*, *it*, *igid*, *ınçıt-*, *ödseg*, *yoraç?*, *yok*, *yartur-*, *sıgun*, *Bayırku*, *buraça*, *yaguk*, *yagi*, *kü*, *yımşak*, *töketi*, *kurgan*, *uk-*, *kar?*, *karkulus*, *kalın*, *kadaz*, *kon-*, *korg-*, *koşu*, *kırıg*, *küdez-* kelimeleridir. Sözlükte bu kelimeleri evvelce yanlış okuduğunu ancak bu şekilde düzeltmenin daha uygun olabileceğini yazmıştır. Bu yeni okuyuşlarının bir kısmında Thomsen'in yayınına tesiri olmuş olabilir. Zira *en-* madde başında "çekilmek" anlamını veren Radlov, metinde aynen Thomsen gibi ...yazı konayın tesar "ovasına yerleşeyim dese" (Radlov 1897: 164) biçiminde bir okuyuş vermiş, "yazı koyın en tiser" okuyuşundan vazgeçmiş olmasına rağmen *er-* madde başını olduğu gibi bırakmıştır. Pek çok kelime ise bugün için yine geçerliliğini yitirmiştir.

3. *Oğul-Tarkan*, *Koşu-Tutuk* gibi bazı unvanların okunuşunda Radlov'un okuyuşunun ilk ve doğru okuyuş sayılabileceği kanaatindeyiz. Zira Thomsen *Ogul-Tarkan* ifadesini okuyamamıştır. Radlov ise *Ogul-Tarkan* şeklinde okumuş ama kelimeye bir dipnot düşmüştür: Burada "Tarkan, Nengsengün'ün oğludur." şeklinde bir açıklama yapmıştır. Radlov ve Thomsen'in ardından Türkiye'de yapılan yayınlarda *Ogul-Tarkan* okuyuşu devam ettirilmiştir. Artık bu unvanın bir Soğd elçisinin unvanı olduğu bilinmektedir. *Koşu-Tutuk* okuyuşunu Thomsen bir soru işareti ile verirken, Radlov net bir şekilde yazmıştır. Ancak her ikisi de bu unvan grubuna bir anlam vermemişlerdir. Tabloda da görüldüğü üzere bu iki yayından sonra kelimeler *Koşu-Tutuk* şeklinde okunmuş ve anlam da "vali Koşu, askerî vali Koşu" şeklinde verilmiştir. Tutuk ibaresi bir askerî unvan olarak Şine Usu Kitabesi'nde de geçmektedir: Çik bud^unka tut^uk b^rtⁱm, işb^ar^as t^ark^at aⁿçul^ad[ⁱm]. "Çik kavmine tutuk verdim. İşbara'lar, Tarkan'lar tâyin ettim..." (Orkun 1994: 175). T. Tekin kelimenin kökeninin **tuo-tuok* şeklinde Çince bir kelimeye dayandığını belirtir. (Tekin 2006: 177).

4. Bu saydığımız kelimelerin dışında tabloda Radlov'un işaret ettiği bazı kelimeler bizim de dikkatimizi çekti. Bu kelimeleri şöyle sıralayabiliriz:

a. Radlov'un *kırıg agılıg kutayı* "kırmızı değerli ipek" okuyuşu ise bugün geçerliliğini yitirmiştir. *kırıg agılıg kutayı* kelimesi Thomsen'den itibaren *kırgaglıg kutayı* şeklinde okunmaya başlanmış, Thomsen'in "parça" şeklinde

verdiği anlam, diğer yayınlarda “halis, kenarlı, saçaklı” gibi verilmiştir. *kırgag* kelimesi Divanü Lügati't-Türk'te “elbisenin yanı, kenarı” anlamındadır. (Atalay 1999: 318). Clauson'un sözlüğünde kelimeye verilen anlam “kenarlı olmak” şeklindedir. (Clauson 1972: 655).

Aynı durum *ekinlig esigetisin* “tahıllardan elde edilen içkiler” şeklinde okuyup anlam verdiği kelime için de geçerlidir. Radlov kelimeyi *esi+ket+ti* “güçlü içkiler” şeklinde izah etmiş, kinlig kelimesini ise ekinlig şeklinde okumuştur. Thomsen de *isigti* okuduğu kelimeye “tohum” anlamını vermiştir. Orkun da *ekin'ig 'siğ[ti]n* şeklinde okuyup “darının ekimli olanını” anlamını vermiştir. Kelime daha sonraki yayınlarda *kinlig e/işgiti* biçiminde okunmuştur. Clauson'un sözlüğünde kelime “misk kokulu sırmalı ipek” anlamındadır. (Clauson 1972: 732).

İpeğin Türkler tarafından birkaç şekilde belirtilerek söylenmesi, ipeğin kıymetinden dolayı vurgulanmak istenmesinden yahut ipeğin kendi içinde çeşitlenmesinden kaynaklanabilir.

b. Radlov'un 1897 yayınında *agit-* “bırakmak” şeklinde okuyup anlamlandırdığı kelime, Thomsen tarafından “göz yummak” anlamıyla ele alınmıştır. Ancak sonraki yayınlarda genellikle “püskürtmek, kaçirtmak” şeklinde karşımıza çıkan kelime sadece Ercilasun yayınında “ayağa kaldırmak” şeklindedir. (Ercilasun 2016: 577). Ercilasun diğer araştırmacılardan farklı olarak*Türk bodun adak kaşat[t]ı, yablak boldaçı erti. Oza yanya keligme süsin agit[t]ım.* ifadesini “Türk halkı sendeledi. Perişan olacaktı. Kurtulup gelen [Türk] askerlerini ayağa kaldırdım.” olarak anlamlandırmıştır. Diğer yayınlarda ise kurtulup gelen hep düşman askeri olarak düşünülüşünden anlam “püskürtmek, kaçirtmak” şeklindedir. Halbuki *ag-* kelimesi hem Divanü Lügati't-Türk'te (Atalay 1999: 9) hem de Clauson'un sözlüğünde “yükselmek” anlamındadır. (Clauson 1972: 77). Bu fiilin fiilden fiil yapma eki olan -t ile oluşturulmuş *agit-* şekli bağlama da uygun bir şekilde “yükselttim, ayağa kaldırdım” şeklinde anlaşılması gerektirir. Zira cümlede geçen *süsin* “[onun] askerini” kelimesi de yine Türk halkının askerinin kastedildiğini göstermektedir.

c. Radlov *erten-* kelimesini “saygı göstermek, onurlu bir tören yapmak” şeklinde anlamlandırmıştır. GMIt kelimesini ise *eti mag* şeklinde okumuş ancak anlamlandıramamıştır. İlk kelime Thomsen tarafından *ärtäñü* ve *ätimäç(?)* biçiminde okunmuştur. İlk kelimeye bir anlam verilemezken, ikinci kelime “saygı göstererek” şeklinde anlamlandırılmıştır. Tekin, Ölmez, Aydın ve Ercilasun tarafından ikinci kelime bir soru işareti ile “alkış ve övgü, saygı, bağlılık” olarak anlamlandırılmıştır. Sadece Ergin kelimeyi *timag* yerine [*ti umug (it)di*] şeklinde okumuş ve “iltica etti” anlamında çevirmiştir. Ancak eserin sözlük kısmında *umug* kelimesini “ümit, destek, mesnet, dayanak, melce” şeklinde anlamlandırmıştır. Ayrıca *ti* bir madde başı olarak alınarak “pek, çok” anlamları verilmiş bkz. ertengüti göndermesi yapılarak *ti* ek kategorisine sokulmuştur. Tekin *timag* kelimesinin Türkmençe tumaklı “mağrur, gururlu” kelimesiyle bağlantılı olabileceğini düşünmüştür.

ç. $\text{WD}^2\text{S}^2\text{G}^2$ biçiminde transliterasyonlu kelimeyi Radloff *ödseg* şeklinde okumuş ve “geçici olarak” şeklinde anlamlandırmıştır. Ergin kelimeyi sözlüğe metinde okuduğu gibi almamış; “ödeg” biçimi ile yer vermiştir. Bu durum *gsdö* kelimesindeki *s* (*s*) foneminin *E* (*a/e*) fonemi olarak değerlendirilmesinden kaynaklanmış olabilir. Ölmez ise *üdsig* “yaşını aşmış(?)” biçiminde okumuş ve anlamlandırmış, sözlüğünde de “yaşlı” kelimesi ile karşılamıştır. Ercilasun kelimeyi *öd+se-g* şeklinde ayırmış ve “zaman isteyen, yaşlı” anlamı vermiştir.

d. Radlov 1894 yayınında *otaça boraça* okuyup “her taraftan” şeklinde anlamlandırıldığı kelimeyi 1897 yayınında bir dipnotla “ateş ve kasırğa gibi?” şeklinde anlamlandırmıştır. Thomsen “bora gibi”, Orkun “su gibi”, Ergin “fırtına gibi”, Tekin “kasırğa gibi”, Ölmez “şimşek gibi”, Aydın “kar gibi”, Ercilasun “fırtına gibi” şeklinde anlamlandırmışlardır. Anılan yayınlarda kelime *borça* okunmuştur. Ancak “bora, su, şimşek, kar, fırtına” kelimeleri arasında pek çok fark bulunmaktadır. *Bor* kelimesi hem Divanü Lügati't-Türk'te (Atalay 1999: 103) hem de Clauson'un sözlüğünde (Clauson 1972: 354) “şarap” anlamındadır. Bu anlam bağlama uymadığından kelimenin yukarıdaki anlamlardan birine sahip olması gerekmektedir.

Tablo 1: Sözlükteki Örnekli Maddelerin Diğer Yayınlarla Mukayesesi

V. V. Radlov Sözleşme'deki madde boyu	V. V. Radlov	V. Thomsen	H. N. Orban	M. Ergin	T. Tekin	M. Ölmöz	E. Aydın	A. B. Erclasun
örün "parlak" (BK K11)	1894: ög... (s.79) çevirisi yok. 1895: - 1987: ...örün "parlak"	örün "beyaz"	örün "beyaz"	ürün "beyaz"	ürün "beyaz"	ürün "apak"	ürün "beyaz"	ürün "ak"
kung aghig (BK K11)	1894: qiragig (ağır ağılık) 1897: kung aghig "kımızza değeri iyek."	qur'iy' "parça"	kung aghig "halis"	kung aghig "kenarlı"	kung aghig "kenarlı"	kung aghig "kenarlı"	kung aghig "kenarlı"	kung aghig "saçıklı"
ağıt- (BK D31)	1894: grm "buraktım" (lied) 1895: grm "buraktım" 1897: ağıtım "buraktım"	ayırtın "göz yuandım"	ağıtın "püskürtmün"	ağıt(ölüm "püskürtmün"	(e)g(ö)l(üm) "püskürtmün"	ağıtım "kaçtırm"	ağıt-ölüm "püskürtmün"	ağıt(ölüm "sayağa kaldırdım"
anj (KT G8)	1894: büğün andag apun "bu durum yüzünden" (wegen dieser umstände) 1895: - 1897: andagınun "bundan dolayı" (wegen dieser deiner umstände)	"bu" y'n için (orada bulunan senkiler sayesinde)	"bu" g'nin "bundan dolayı"	sunagınun (üçüm) "öyle olduğun (üçüm)"	(e)ur(ö)ğ(öl)ün [üçüm] öyle olduğun için"	sunagınun (üçüm) "öyle olduğun için"	sunagınun (üçüm) "bu buyum yüzünden"	sunagınun (üçüm) "bu buyum yüzünden"
eğre "izlemek, takip etmek" (KT K 6.2), BK K.31.17)	KT K 6.2: 1894: igozregro "dokuz ere" 1895: - 1897: toktuz erig egere "dokuz eri yaktı" BK K31.17 1894: ...gra "er" (gevrilmenhig) 1895: erengert "..." kendini cenazeye çevirenek" 1897: egere "çevirip"	toqtuz Ye g'ri "Dokuz eri göğüs göğüse gelip"	toktuz erig egere dokuz kişiyi egere (dokuzdu)	toktuz erig egere "dokuz eri çevirenek"	toktuz (e)ri(ö)ğ (e)g(ö)re "dokuz eri (de) kuştarak"	toktuz erig egere "dokuz askerim de etrafım kuşatıp"	toktuz erig egere "dokuz eri çevirenek"	toktuz erig egere "dokuz eri çevirenek"
en- "çekilmek" (KT G7)	1894: yazı koyun en reser (çeviri yok) 1895: - 1897: yazı konayun reser "ovasına yerleşeyim dese"	Y'zy qon'yun, niş't "ovaya yerleşeyim" ise"	Y'zu konayun niş't "ovaya konayun der ise"	yazı konayun tiser "...ovasına konayun derseni"	y(ö)z, koon(ö)yun tis(e)r "...ovasına konayun derseni"	yazı konayun tiser "...ovasına yerleşeyim derseni"	yazı konayun tiser "...ovasına yerleşeyim derseni"	yazı konayun tiser "... ovasına yerleşeyim derseni"
erey- "saygı göstermek, onun bir tören yapmak" (BK G15)	1894: eretü "saygı (göstererek)" 1895: - 1897: eretü "saygı göstererek"	Y'ünü Kelimesiye bir anlam verilmemiş. Ancak ardından gelen "tun'y(ö) kelimesine "saygı gösterisi" anlamı verilmiştir.	Y'rtü [um g(ö) çevirisi yok	eretü [u tunuğ ifidi?...] "fevkalade çok ibrica etti."	(e)ri(ö)lü [um(ö)g kain] pek çok [alkış ve övgü]	eretü [umag : kain] "pek çok saygıdır" (bulunmuşlar)	eretü tunuğ ? <...> "pek çok saygı? gösterdikler"	eretü tunuğ ? "çok bağışlık"

V. V. Radlov Sözlüğü'ndeki madde başı	V. V. Thomsen	H. N. Orban	M. Ergin	T. Telin	M. Olmez	E. Aydın	A. B. Erclasun
esigeni (esi+ket+ti'den) "güçlü içkiler" BK K11	's'g'ris'in "sigu(?) tohumlarını "sigu(?) tohumlarını"	eküli g's'g'ri'nin "daranın ekimli olanını"	kinig'is'g'ris'in "ipekli kumaşın"	kinil(ö)g : (e)g'g'(ö)ns'in "kokulu ipeklieni"	kinig'is'g'ris'in "nis kokulu ipekleri"	kinig'is'g'ris'in "nis kokulu ipeklieni"	kinig'is'g'ris'in "sacaki ipekleri"
ok (tok-anık-ok-sen) "toksım ve açsın" KT G8	toqr'q'q'q'ın tok olacağını tok olacağını"	r'j'rk'le's'n "tok olacağını"	tok (ö)rk'vük s(e)n "(sen tok gözü ve) aksısın"	tok (ö)rk'vük s(e)n "(sen tok (gözü ve) aksısın."	tokurkak sen "toksım"	tokurkak sen "toksım"	tok anık sen "tok ve inatçısın"
ok (tok-anık-ok-sen) BK.K6	toqr'q'q'q'ın toqr'q'q'q'ın	r'j'rk'le's'n "tok olacağını"	tokurkak sen "tokluğum kaynetini bilmezsin"	tok (ö)rk'vük s(e)n "(sen tok (gözü ve) aksısın."	tokurkak sen "toksım"	tokurkak sen "toksım"	tok anık sen "tok (mitinöğm) ve inatçısın"
Oğul Tarkan (özel ad) KT K12	u'ti_s'inin (Neng?) segun)	ne's'j'ün oğ'l'rik'n "Neng Sengün ile Oğul Tarkan"	Enik seğün Oğul Tarkan "Enik seğün Oğul Tarkan"	n(ö)k s(e)nin oğ'u'l t(ö)ri(ö)n "General Nek ve Oğul Tarkan"	nek seğün : oğul tarkan "General Nek, Oğul Tarkan"	nek seğün oğul tarkan "General Nek (ile) Oğul Tarkan"	Nek Seğün, Oğul Tarkan "General Nek ve Oğul Tarkan"
oz-"geçip gitmek, sollamak" (BK.D31)	oza j'ia "bizi değturalak (önmize geçmiş olan)"	oza [y'a k'j'me] bizden evvel [berişen emeseye gelen]	oza yayya "ilerleyip yayarak"	oza y(ö)ia "yarp dağınarak"	oza : yayya "kurbup dağın"	oza yayya "kurbularak dağın"	oza yayya "kurbup dağınarak"
iz ? "iz, yetenek" (KT G9)	[ö] z'm qu'm "abih benden yana olduğu için"	[ö]z'm qu'm "kendi talihim"	[ö]z'im kumun "kendim devletli (olduğu için)"	[ö]z'üm kum(ü)m "benim (de) talihim (olduğu için)"	özüm : k'unum "benim de talihim (olduğu için)"	özüm kumun "benim talihim (olduğu için)"	özüm kumun "benim talihim (olduğu için)"

V. V. Radlov Sözlüğü'ndeki madde başı	V. V. Radlov	V. Thomsen	H. N. Orkunn	M. Ergin	T. Tešin	M. Olmez	E. Aydın	A. B. Erçilasun
idi idi tük (KT D3,1)	1894: idioksız (idi uksuz) bervefendi 1895: - 1897: idi uksuz "yöneticisiz, şahıpsiz"	idiokş'z "egemence" ve teşkilatsız	idi oks'z "şahıpsiz ve teşkilatsız"	idi oksuz "pek teşkilatsız"	idi oks'üz "pek örgütsüz (ve düzensiz)"	idi oksuz "dağmık halde"	idi oksuz "dağmık halde"	idi oksuz "[öbha önce] buç örgütlenmemiş olan"
ıt "köpek" BK 40, 12 ıt(ün)	1894: imbarda (ıtın barda) çev. yok 1895: imbradı(ıt) (ıtın barda) "O ayrıldı, gitti." (Er gineg) 1897: ıt(ün). Barda... "O ayrıldı."	ıtın b'rdü "gönderdim, vardı"	ıtın, barda "gönderdim, gitti"	ıt(ün) b'rdü "gönderdim, gitti"	ıtdım bardü "yolladım, gitti"	ı-d-rım bardü "gönderdim, gitti"	ıt(ün). Bardü. "gönderdim. Gitti."	ıt(ün). Bardü. "gönderdim. Gitti."
ıgıd (Maddede ıgıde barıgu okunabilir, deuyyor. Gönderdiği yer KT G16. Ancak burada 13 satır var. İlgili yer KT G10 okunabilir.)	1894: ıgıd b'rgo (ıgıd barıgu) "abarı" 1895: - 1897: egrıde barıgu "abarınmak, büyütmek"	ıgıd_b'ryu "yaratılmamak (?) için"	"zu bu...da "bata" "ın b'ryu "ın talep edeyim"	ıgıd bar'gu? "yalan var mı?"	ıg(ö)d b(ə)rgu "yalan var mı?"	ıgıd barıgu "yalan var mı?"	ıgıd bar'gu "yalan var mı?"	ıgıd bar'gu "yalan var mı?"
ınçit "cezalandırmak" (BK D41,3)	1894: anı stıyın (ınçit'in) "Onu almak istiyorum" (Ich will ihn schiessen) 1895: ın(ə)jiç (anı stıyın) "Onunla tanıştım" (Ün ihn zu treffen ?) 1897: anı uçıstıyın "onu cezalandırdım"	"ny j'wejn "onu isteyeyim (?)	"ın b'ryu "ın talep edeyim"	anı anıstıyın "onu korkutuyum"	(ə)ju (ə)j(ü)w(ü)ju "onları korkutuyum"	anı anıstıyın "yunları bir korkutuyum"	anı anıstıyın "onları korkutuyum"	anı anıstıyın "onları korkutuyum"
ödsög (BK D34, 24)	1894: ödsög (ödsim) (gev. yok) 1895: ödsög (gev. yok) 1897: ödsög "geçici olsun"	ödsög (gev. yok)	ödsög (gev. yok)	ödsög "seçkin" (sözlikte yok)	üds(ü)g (gev. yok)	üdsög "yaşım aşımı?"	üdsög (gev. yok)	ödsög "zaman isteyen, yaşlı"
yort- "harekete geçirmek, püskürtmek" KT G 4, 13	1894: jortdın (yortın) "uzatmak, yaymak" (ausgedehnen) 1895: - 1897: yortıtın "etki etmek" (ausgeübt)	jortıtım "yürüttüm"	yortıtım "yürüttüm"	yortıtım "yürüttüm"	yort(ü)rd(ü)ju "yürüttüm"	yortıtım "sefer ettirdim"	yortıtım "asker serik ettim"	yortıtım "yürüttüm"

V. V. Radlov Sözlüğü'ndeki madde başı	V. V. Radlov	V. Thomsen	H. N. Orsinn	M. Ergin	T. Tekin	M. Ölmez	E. Aydın	A. B. Erclasun
yoraç ? (KT D 32, 8)	1894: jorçin (Kiri) barfi yazınu ve çeviri yok 1895: - 1897: yoraçın "Joratsch"	jor'çın (çev. yok)	yorçın (sev. yok. Dizin. yorç. ködün küçük etek kardeş)	yurçın "kayınbıradımı"	yurçın "kayın burade"	yurçın "kayını"	yurçın "kayını"	yurçın "kayını" (diğer: "Yurç" DLT'de "kayınbıradır anlamındadır.)
yok (KT G 13,2)	1894: jka (yakuk) "yakım" (uabe) 1895: - 1897: yok "yok" (abwesenden)	bu _'t'g "bu yer"	bu [r'g] "bu çorak ise(?)	... (öf'u...il]	y(ə)gük "yakın"	...	<...>	enig yite "başlıabilir"
yarın- (KT G 12, 8; BK K 14, 16)	1894: KT G 12-> bk oronru (bark uturun) "dikmek, düzenlemek" BK K 14, 16-> jirgna (yararıgna) "barzılamak" 1895: - 1897: yarınru "younak"	KT G 12-> j'ru'ru'm "yapurdum" BK K 14, 16-> j'ru'd'm "yapurdum"	j'ru'ru'm "yapurdum"	KT G 12-> yarınru "yapurdum" BK K 14, 16-> yarand(ölün) "yapurdum"	KT G 12, 8-> y(ə)r(ə)ru(ö)m "yapurdum" BK K 14, 16-> y(ə)r(ə)r(ə)ö)m "yapurdum"	KT G 12-> yarınru "yapurdum" BK K 14, 16-> yarandın "yapurdum"	KT G 12-> yarınru "yapurdum" BK K 14, 16-> yarandın "yapurdum"	KT G 12-> yarınru "yapurdum" BK K 14, 16-> yarandın "yapurdum"
sigın (BK B 5,2)	1894: sigon (Kiri) barfi yazınu ve çevirisi yok 1895: - 1897: sigın "maral"	sigın "geyik"	sigın "sigın" (dizin: geyik)	sigın "yabanı geyik"	sigın "geyikler"	sigın "geyikler"	sigın "geyiklerin"	sigın "geyikler"
Bayıku (KT D 34, 8)	1894: j'ru'ru (Yer bayırık) "ülke yöneticisi" 1895: - 1897: Yer-Bayıku "Yer-Bayıku"	j'ru _b'ru'ru "Yer Bayırık"lar	Y'ru "Yer Bayırık"	Yir Bayıku "Yir Bayırık"	Y(Ör b(ə)y(Ö)ku(ö) "Yir Bayırık ları"	Yir Bayıku "Yer Bayırıkları"	Yir Bayıku "Yer Bayırık"	Yir Bayıku "Yir Bayıku"
başu (BK G 9, 3; BK G 11, 4)	1894: BK G 9, 3-> b'şu (başta) "başta, tepede" BK G 11, 4-> b'şu (başta) "başta, tepede" 1895: BK G 9, 3-> b'şu (başu) "başta, liderliğinde" BK G 11, 4-> b'şu (başu) "başta, liderliğinde" 1897: BK G 9, 3-> başu "başta, liderliğinde" BK G 11, 4-> başd(ə) "başta, tepede"	BK G 9, 3-> b'ş'şu "kumandasında" BK G 11, 4-> b'ş'd[ö] "başına geçerek"	BK G 9, 3-> b'ş'şu "idaresinde" BK G 11, 4-> başında	BK G 9, 3-> başu "kumandasında" BK G 11, 4-> "başkanlığında"	BK G 8,3-> b(ə)s(ə)ku "kumandasında" BK G 11,4 -> b(ə)s(ə)d[ö] "kumandasında"	BK G 9, 3-> başu "kumandasında" BK G 11, 4-> başd[ö] "komuta ettiği"	başu "kumandasında"	başu "kumandasında"
buç- (BK G 12, 12)	1894: ... 1897: buçn "kesti"	[... b'juçdy "kesti"	... b'juçdy "kesenler"	[... b'juçdy "... kesti"	[b]juçdy "kesti"	[b]juçdy "kesti"	buçdy "kesti"	[b]juçdy "kesti"

V. V. Radlov Sözlüğü'ndeki madde başı	V. V. Radlov	V. Thomsen	H. N. Orkun	M. Ergin	T. Tekin	M. Ölmez	E. Aydın	A. B. Erclasun
tökeni (KT G 1.10; BK K 1.9)	1894: tökti (tökti) "sacınmak, yaymak" (aus gestreut) 1895: - 1897: töken "nümi bütün"	rük'n "sonuma dek" 1895: - 1897: töken "nümi bütün"	rük'ri "nihayete kadar"	rüket "tamamıyla"	rük(e)ri "baştan sona"	rüket "tamamını"	rüket "sonuma kadar"	rüket "sonuma kadar"
sen (KT G 8.21; BK K 6.25; KT G 8.18; BK K 6.25; KT G 8.5; BK K 6.12)	1894: KT G 8.21; BK K 6.25; BK K 6.28; KT G 8.18-> tırkış "tokrakışın" 1897: tok ank-ok-sen "toksun" KT G 8.5-> 1894: olurtası sen (yulış, Meninde ölteçi) ölteçi "ölteçisin" ölteçi "ölteçisin" 1895: - 1897: ölteçi-sen "öleceksin" BK K 6.12-> 1894: olurtası (ulartası) "yükseleceksin?"	BK K 6.28-> toqr'q' q's'n "daha tok olacaksınız" KT G 8.18; BK K 6.25-> toqr'q' q's'n "daha tok olacaksınız" KT G 8.5; BK K 6.12-> ölt'çis'n "öleceksin" > ölt'çis'n "öleceksin"	KT G 8.21; Xb 6.28-> f' jrk'k's'n "sen tok olacaksınız" KT G 8.18; BK K 6.25-> ol'rt'çis'n "ülkeyi tümüş olacaksınız" KT G 8.5; BK K 6.12-> ölt'çis'n "öleceksin"	tok'urkış sen "tokluğun kıymetini bilmezsin"	KT G 8.21-> ölt(e)ri s(e)n "öleceksin" tok'urkış sen "ölteçi sen ve inatçısın" ölteçi sen "öleceksin"	tokurkış sen "sen toksun" ölteçi sen "öleceksin"	***	KT G 8.21-> tok, urkış sen "tok (nutuştığı) ve inatçısın" ölteçi sen "öleceksin"
ud- (BK D 19.6)	1894: - 1895: - 1897: udç(ah) (?) "ünaslar"	[... udç[...ly [...?]	...	udacı (artan udacı eri) "bozabilecekti"	ud(ə)ri [(ə)ri(ə)n ud(ə)ri] "yukup bozabilir"	udacı (artan udacı) "bozabilir"	udacı (artan udacı) "bozabilir"	(artan) udacı (er)li "bozabilir"
kurgan (BK D 37, 12)	1894: krgn (karağın) "mezar?" 1897: kurgan (karağın?) "kale, hisar"	q'ry'n "yağmacılıkları(?)"	k'ry'gn kis'ry'a "Karağın kısıltı(?)"	Karagan "Karagan kısıltı" "Karagan vadisinde"	k(ə)r(ə)g(ə)n kus(ə)lta "Karagan geçidinde"	karagan (kısıltı) "Karagan geçidinde"	karagan (kısıltı) "Karagan Geçidi'nde"	Karagan kısıltı "Karagan geçidinde"
uk- (BK D 28, 28)	1894: okg'li (ukg'li) "bağınmış olmak" 1895: ayu 1897: uk'ğah "boyun eğdirmek"	oq'ly "yağmağa?"	ok'g'li "yağırp"	ok'ğah "yağırnak için"	ok(ə)g(ə)li "davet etmek için"	ok'ğah "davet emmeye"	ok'ğah "davet etmek için"	ok'ğah "davet etmek için"
kar (?) (KT D35.6; BK D 27.1)	1894: krg (karağ) 1897: karsé (karé?) "kar"	q'ry "kar"	k'ry'g "kar"	kar'g "kar"	k(ə)r(ə)g "kar"	kar'g "kar"	kar'g "kar"	kar'g "kar"
Karikulus (KT K 12, 20)	1894: öcharkols (üç kırk ulus) 1897: üç kırk ulus [kar kulus] "üç ve kırk ulusun"	buq'ry'q ul's "Bukarak-ulis'lerden"	buk'ry'k ul's "Buhara ulus"	Bukarak ulus "Buhara ülkesi"	buk(ə)r(ə)k ul(u)ş "Buhara şehri"	bukarak uluş "Buhara şehri"	bukarak uluş "Buhara kenarı"	Bukarak uluş "Buhara ülkesi"
kalın (BK D25.24-26)	1894: kl...bro kjoşm (kal...berü kelürüm) 1897: kal(um) ...öbrü kelürüm "sayısız"	q'ry'n (?) [...] "b(?)rü "..."	k'ry'u "hepsini"	kal'ıng[um] ebrü kelürüm "malın çevirip getirdim"	k(ə)l(ə)n "haracum"	kalıy "vergiye"	kal[ın] <...>	kal(um) "malların"

V. V. Radlov Sözlüğü'ndeki madde başı	V. Thomsen	H. N. Orkun	M. Ergin	T. Tegin	M. Ölmez	E. Aydın	A. B. Erclasun
kadzaz (KT K 7, 18; BK D 31,2)	q'č'zdä "Erzgenti-kadzaz da" (dipnot: X ile yazılmış, bk. s. 17; belirsiz bir z var, n olmaz.)	k'č'zda "Erzgenti Kadzazda"	Erginti Kadızda "Erzgenti Kadızda"	(E)zg(e)nti k(ə)d(i)zde "Erzgenti Kadız da"	erzgenti kadızda "Erzgenti Kadız da"	erzgenti kadızda "Erzgenti Kadız da"	Erzgenti Kadızda "Erzgenti Kadız da"
kou- (BK K 5, 19; KT G 7,2)	qou'lyu tiš't "yerleşeyim dermiş"	kou'lyu "konayım"	[konay]ın [tiser] "konayım"	BK K 5, 19> [koo]n(ə)yi "yerleşeyim" KT G 7,2-> koo(nə)yi'n "konayım"	[ko]nayın "yerleşeyim"	[ko]nayım "yerleşeyim"	[ko]nayın "konayım"
korg- (KT K 8,9)	1894. korgo (korğu) "korku" 1897. kurğ(anda)k'ış... "Mağy-Kurgan da"	kurg'u "kale"	k'organ "kale"	korg(ə)n "Korgan"	korgan "Korgan"	korgan "Korgan"	korgan "kale"
koşu (KT K 1,2)	1894. lošotoč (alışu) "alışu nurak" (fascien sie sich) 1897. Koşu nurak "Koschut- Tunak"	koşu nur'k "Koşu Tunak"	Koşu nurak "Koşu vali"	koşu totok "Koşu Totok"	k'oşu totok "vali Koşu"	Koşu totok "askeri vali Koşu"	Koşu Tunak "askeri vali Koşu"
kung (BK K 11, 11)	1894. quzgele (ağır ağılık "ipek" 1897. kung ağılık "kırmızın değeri ipek"	qur'ly'ly' "parça parça" "ipeğin balısım" (sozluğta kurg'g'ig: kırkışan, kurpalan)	kurg'g'ig "kenarlı"	kurg(ə)l(ə)g "kenarlı"	kurg'g'ig "kenarlı"	kurg'g'ig "kenarlı" "sıcaklı"	kurg'g'ig "sıcaklı"
kırk (KT K 12, 20)	1894. öckrkojš (üç kırk ulus) "üç kırk ulus" 1897. üç kırk ulus [Kar kulus]	b'č'č't' buğ'g' ul'is "Bukarak-ulus" (dipnot: Ya da b'č'č'yr?)	buk'arak ulu's "Buhara ulus"	buk(ə)r(ə)k ul(u)ş "Buhara şehri"	bukarak uluş "Buhara kenti"	bukarak uluş "Buhara şehir"ymak	Bukarak uluş "Buhara ülkesi"
küzed- (KT B 2, 10)	1894. künde "gözetmek" 1897. küzedü "gözetmek"	köz'dü (dipnot: Ya da köz'di? R. un künde okuyuşu hatırlı: çok belirsiz, n değli; son harf olmaz) "gözeterek"	köz'dü "gözetmek [üzere]	küziz(ə)dü "gözeterek"	k'üzedü "koruması için"	k'üzedü "gözeterek" "gözeterek"	küzedü "gözeterek"

KAYNAKÇA

- Aydın, Erhan (2017). *Orhon Yazıtları*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2016). *Türk Kağanlığı ve Türk Bengü Taşları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ergin, Muharrem (2008). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Heikel, Axel Olai (1892). *Inscriptions de l'Orkhon*. Helsingborg: Recuilles par l'expédition finnoise 1890 et publiées par la Société finno-ougrienne.
- Ölmez, Mehmet. (2012). *Orhon-Uygur Hanlığı Dönemi Moğolistan'daki Eski Türk Yazıtları Metin-Çeviri-Sözlük*. Ankara: BilgeSu Yayınları.
- Parker, E.H. (1896-1897) "Inscription de L'Orkhon", *Journal of China Branch of Royal Asiatic Society*". XXX/1. Shang-hai.1-38.
- Radlov, V. V. (1892). *Atlas Drevnostey Mongolii, İzdanniy po poruçeniyu imperatorskoy Akademii Nauk, Trudi Orhonskoy Ekspeditsiy, vıp 1*. SPb.
- Radlov, V. V. (1894) *Die Alttürkischen Inschriften der Mongolei 1.erste Lieferung. Die Denkmäler von Koscho-Zaidam. Text, Transcription und Übersetzung*. St. Petersburg.
- Radlov, V. V. (1894). *Die Alttürkischen Inschriften der Mongolei 2.te Lieferung. Die Denkmäler von Koscho-Zaidam Glossar, Indec und die Chinisischen Inschriften, übersetzt von W.P. Wassilijev*.
- Radlov, V. V. (1894). *Die Alttürkischen Inschriften der Mongolei 3.te Lieferung. Verbesserungen, Zusätze und Bemerkungen zu den Denkmälern von Koscho-Zaidam, die übrigen Denkmäler im Flussgebiete des Jenissei*.
- Radlov, V. V. (1895). *Die Alttürkischen Inschriften der Mongolei [1] Verbesserungen, Zusätze und Bemerkungen zu den Denkmälern von Koscho-Zaidam, die übrigen Denkmäler des Orchon-Beckens und die Denkmäler im Flussgebiete des Jenissei*, St. Petersburg.
- Radlov, V. V. (1897). *Die AltTürkischen Inschriften Der Mongolei, Neue Folge, (Nebst Einer Abhandlung von W. Barthold: Die Historische Bedrutung der Altturkischen Inschriften)*. St-Petersburg.
- Recuilles et publiées par la Société finlandaise d'Archeologie (1889). *Inscriptions de l'ènissèi*, Helsingborg.
- Sertkaya, Osman F. (1987) "Doğumunun 311. ölümünün 240. yıl dönümünde Philipp Johann von Tabbert-Strahlenberg (1676-1747)". *Türk Kültürü*, XXV/285. 16-27.
- Taşagıl, Ahmet (2003). "Köl Tigin Yazıtının Çince Yüzü Hakkında", *TİKA*. Avrasya Etüdleri. Sonbahar-Kış, Ankara. 12.
- Tekin, Talat (2006). *Orhon Yazıtları*, Ankara: TDK Yayınları.
- Thomsen, Vilhelm (1893). *Dèchiffrement des inscriptions de l'Orkhon et de l'ènissèi, Notice prèliminaire*. Kopenhag: Bulletin de l'Académie Royale des Sciences et des Lettres de Danemark.
- Thomsen, Vilhelm (1893). *Inscriptions de l'Orkhon Dèchiffrement par Vilh. Thomsen*. V. Köken (Çev.) Ankara: V. Thomsen Orhon Yazıtları Araştırmaları. (2002).
- Yadrintsev, Nikolay Mihailoviç (1890). *Anciens caractères trouvès sur des pierres et des ornements au bor de l'Orkhon*. St. Petersburg.